

Sverige på väg in i långtidskris

Den ekonomiskt-politiska debatten i Sverige domineras av vad Bacon och Eltis (B-E) kallar manipulerare. När, var och hur skall vilken stimulans eller vilken åtstramning sättas in?

Kritiken mot den svenska regeringens konjunkturpolitik har ofta varit skarp. Ser man bakåt och tar internationella jämförelser som måttstock förefaller dock manipulerandet ha lyckats ganska väl.

För några år sedan sökte Sven Åsbrink och jag påvisa att den snabba tillväxten av offentliga tjänster och transfereringar, dvs vad B-E kallar "ekonomisk verksamhet som icke producerar marknadsförda varor och tjänster", tenderade att driva in svensk ekonomi i en allvarlig långtidskris (Millqvist—Åsbrink [1972]). Sverige är nu inne i den första fasen av denna kris, men har hittills manipulerat sig ifrån de kännbara effekterna genom upplåning utomlands.

Den fortsatta expansionen av offentlig konsumtion

Låt oss betrakta problemet med utgångspunkt från 1975 års långtidsutredning

Civilekonom ROLF MILLQVIST är verksam som konsult. 1972 utgav han tillsammans med Sven Åsbrink boken "Den ofantliga sektorn" med undertitel: "Två medborgare oroas av de offentliga utgifterna". Tidigare har han publicerat en rad artiklar kring nationalbokföringens problem.

(LU). LU försöker med sina prognoser visa att det med skickligt manipulerande och bibehållande av nuvarande struktur skulle gå att lotsa den svenska ekonomin igenom 5-årsperioden 1975—80 utan att hamna i någon allvarlig krissituation. LU rör sig då med ökningstal mellan 1,5—3 procent för privat konsumtion och 1,2—2,9 procent för offentlig konsumtion. Det är "magra år" men ingen kris.

Det heter att ordets makt över tanken är stor. Siffror kan vara minst lika mäktiga. Flertalet som läser om LU:s alternativ får föreställningen att den privata konsumtionen skall öka i ungefär samma takt som den offentliga. Ställer man samman LU:s uppgifter om utvecklingen och varje år sätter den privata konsumtionen till 100 får man emellertid följande relationstal:

År	Offentlig konsumtion i procent av privat (löpande priser)
1960	26
1965	31
1970	40
1975	47
1980 LU alt I	53
1980 LU alt II	58

I sin utblick mot år 2000 preciserar inte LU några siffror för konsumtionen men man kan indirekt sluta sig till att relationstalet skall vara omkring 100 år 2000 om allt går efter LU:s beräkningar.

Många läsare av denna tidskrift är säkerligen i motsats till politiker och allmänhet väl förtrogna med förklaringen till paradoxen att den offentliga konsumtionen trots mindre årlig "volym-

tillväxt" växer kostnadsmässigt snabbare än den privata. LU (liksom andra) tillämpar omräkning till fiktiva "fasta priser" för ej prissatta tjänster på ett sätt som får denna effekt.

Vad blir kvar för den privata konsumtionen?

Allvarligare än att LU:s framställning vilseleder allmänhet och politiker om relationen mellan ekonomins båda huvudsektorer är dock att LU på en rad punkter förefaller att hemfalla åt betänklig för att inte säga lättsinnig optimism.

Jag ska med några exempel söka illustrera hur LU:s kalkyler samtidigt synes överskatta utvecklingen av försörjningsbalansens tillgångssida och underskatta de sannolika kostnadsstegringarna och resursanspråken inom offentlig sektor.

Den svenska exporten ökade 1960—75 mycket snabbt. LU räknar nu med att man under 5-årsperioden 1975—80 skall uppnå ett lika stort exporttillskott som under närmast föregående 15-årsperiod, vilket måste bedömas som ett ytterst optimistiskt antagande. Genom att dels räkna med "korrigerade" siffror för ett "normalt 1975" och dels mäta tillväxten i procent (efter ränta på ränta-principen) lyckas LU dessutom med konststycket att få tredubblingen i absoluta tal av årlig ökning att framstå som "en något långsammare ökning".

LU:s alternativ I och II räknar trots en ökning av antalet personer i arbetskraften på ca 3 procent med en minskning av antalet presterade arbetstimmar med 1 procent vid oförändrad arbetstidslagstiftning (huvudsakligen till följd av den femte semesterveckan).

LU förutsätter här att den trend mot successivt minskad arbetsinsats per person som pågått de senaste decennierna i stort sett skall brytas när femte semesterveckan genomförs. Med bibehållet regelsystem (sjukförsäkringsregler, marginalskatter, trygghetslagstiftning etc) förefaller antagandet föga troligt.

LU räknar med en fortsatt snabb produktivitetsökning inom produktion och handel. Sättes den faktiska produktionen per arbetstimme 1975 till 100 kan

följande indexserie sammanställas på basis av LU:s siffror beträffande produktion per arbetstimme inom jordbruk, industri och handel:

1960	42
1965	58
1970	80
1975	100
1975 korr enl LU	106
1980 LU	137
1990 LU alt A ¹	225
2000 LU alt A ¹	400

¹ approximativt uppskattade tal

En snabb ökning av produktionen per arbetstimme främst inom jordbruk och industri har varit förutsättningen för den materiella välståndsökningen under den senaste hundraårsperioden. Under senare år har från många håll anförts att viktigare än fortsatt produktionsökning är att tillgodose olika mänskliga och miljömässiga krav. Mot denna bakgrund har vi under de senaste åren fått en omfattande lagstiftning som prioriterar sådana värden delvis på produktivitetens bekostnad. Skulle man trots detta kunna uppnå samma årliga produktionsökning per arbetstimme som under perioden 1965—70 och 1970—75 får det anses som anmärkningsvärt gynnsamt. Som maximala värden för produktivetsindex inom varuproduktion och handel kan därför följande siffror betraktas (1975 = 100)

år 1980	120
år 1990	160
år 2000	200

Även denna jämfört med LU betydligt blygsammare produktivetsutveckling torde endast komma till stånd om avsevärda ingrepp i nuvarande regelsystem genomföres.

LU beräknar att behovet av arbetstimmar för offentliga tjänster i olika alternativ ökar mellan 8 och 20 procent från 1975 till 1980. Enligt en "baskalkyl", som anger utvecklingen om inga nya reformer genomföres utöver redan aviserade, ökar behovet av arbetskraft till offentliga tjänster med ca 12 procent mellan 1975 och 1980.

Denna kalkyl torde underskatta den automatiska tillväxten av de offentliga tjänsterna med nuvarande regelsystem. Speciellt gäller detta sjukvården.

LU beräknar att antalet pensionärer stiger med ca 3 procent per år och att konsumtionen per pensionär ökar med ca 4 procent per år till följd av ATP och redan beslutade höjningar av pensionsförmånerna. Räknat efter 1975 års priser betyder detta att pensionärernas konsumtion kan beräknas öka med 7 à 8 miljarder (i 1975 års prisnivå).

I LU:s analys saknas en bedömning av hur övriga transfereringar exempelvis sjukersättningarna kan komma att utvecklas. Med oförändrat regelsystem förefaller det sannolikt att totalsumman av den konsumtion som baseras på inkomster som ej är hänförliga till insatser i produktionen stiger med ytterligare några miljarder.

LU beräknar underskottet i den svenska bytesbalansen 1975 till ca 9 miljarder kronor motsvarande omkring 6 procent av varuproduktionens och handelns totala förädlingsvärde. LU förutsätter att Sverige skall ha ett betydande underskott i sin bytesbalans under de närmaste åren men att balans skall uppnås under 1980 dock utan att amortering av utlandsskulden har påbörjats detta år. En så betydande skuldsättning kan endast försvaras om fullgoda skäl kan anföras för att större tillgångar står till buds när skulderna skall betalas. Sådana skäl har ej presenterats.

LU räknar i samtliga alternativ med ökat skatteuttag, men redovisar ej hur skattehöjningarna skall genomföras och vad effekterna kan bli.

Utvecklingen på den svenska arbetsmarknaden präglas av löntagarnas ovilja att acceptera att löneökningarna äts upp av skattehöjning och inflation. Risk finns för allvarliga störningar.

Den sammanlagda effekten av en justering av LU:s alternativkalkyler med hänsyn till de typer av optimistiska antaganden som exemplifierats ovan, medför att utrymmet för fortsatta privata konsumtionsökningar helt försvinner eller rent av blir negativt. Hela tillväxten går åt för att fullfölja målen ifråga om offentlig konsumtion.

Vad kan vi göra?

Sveriges ekonomi har alltså hamnat i ett läge där hela den eventuella tillväxten

riskerar att ätas upp av den offentliga sektorns anspråk. Marknadssektorn får inte den erforderliga stimulansen. Tillväxten sjunker då antagligen ytterligare. Man råkar in i ett sådant olyckligt kretslopp som kännetecknar en verklig kris.

Mig veterligt har endast en väsentlig ekonomisk strukturförändring på allvar diskuterats för att råda bot på den hotande utvecklingen. Jag tänker då på den ganska yviga skattedebatt som förs mot bakgrund av den offentliga sektorns expansion. Det är lätt att hitta uppenbara orimligheter i vårt nuvarande skattesystem. Kritikerna tar dock i allmänhet för lätt på problemet. Man kommer inte långt genom att enbart ändra formerna för den offentliga sektorns insamling av inkomster. Tvärtom finns det då risk för att krisförloppet påskyndas, exempelvis via en stegring i bytesbalansens underskott som i sin tur framtvingar drastiska motåtgärder.

Ganska ofta förs i den allmänna debatten fram tanken på en "positiv" lösning på problemet. Genom en hårdare satsning på investeringar i näringslivet skulle man kunna förstärka produktivitetstillväxten och därigenom få råd till både ökning av offentlig sektor och privat konsumtion. Någon realistisk lösning efter denna linje finns dock inte. Även om vi satsade hårt på produktivitetstillväxt räcker inte tillskotten för att hålla maskineriet igång med nuvarande regeluppsättning. Situationen tillspetsas av att vi är i färd att genomföra en rad åtgärder med motivering att tillväxten bedöms som mindre angelägen än tidigare. Anmärkningsvärt är för övrigt att anhängare av "nolltillväxt" ofta är speciellt hämningslösa när det gäller att inteckna den framtida produktivitetstillväxten.

Detta är en pressimistisk betraktelse. Låt mig dock avsluta med att konstatera att vi långt ifrån befinner oss i någon nödsituation. Våra ekonomiska resurser förslår uppenbarligen till en historisk sett hög standard både ifrån om privat och offentlig konsumtion. Det allvarliga är att vi på olika sätt bundit oss för större kommande utgiftsökningar än som motsvaras av troliga inkomstökningar.

Ju längre vi blundar för dessa sakförhållanden desto mer kännbar blir den ofrånkomliga omställningskrisen. Det

allvarligaste inslaget i Sveriges ekonomiska sjuka just nu är bristen på sjukdomsinsikt; hos ekonomer, politiker och allmänhet. Först när sjukdomsinsikten finns är tiden mogen att diskutera de "politiskt omöjliga" mediciner som måste komma till användning.

Referenser

- Långtidsutredningen*, LU, [1975], finansdepartementets ekonomiska avdelning, Stockholm
- Millqvist, R.,—Åsbrink, S., [1972], *Den ojämliga sektorn*, Stockholm